

Fakulteten för ekonomin, kommunikation och IT

Karin Adolfsson och Stina Albinsson

Friår - av vilken anledning?

Kopplingar mellan anledningar till friår
och livsformerna

The Mid-life Sabbatical Leave – for What Reason?

Connections between reasons for the mid-life sabbatical leave
and life mode

Arbetsvetenskap
C-uppsats

Termin:	HT-06
Handledare:	Jonas Axelsson Tuula Bergqvist
Examinator:	Jan Ch Karlsson

Förord

Att skriva en C-uppsats krävde mer av oss än vad vi trott. Processen har varit lång och haft både toppar och dalar, det finns en rad personer som har gjort uppsatsen möjlig. Utan ert engagemang hade vi inte rott uppsatsen i land.

Ett stort tack till er intervjupersoner, som medverkade i våra intervjuer. Det har varit en förmån att få träffa er och att ni generöst berättat om det som är er vardag, men för oss är den allra viktigaste delen av vår uppsats. Er hjälp är ovärderlig och ert val att delta är mycket tacksamt för oss. Tack!

Vi vill också rikta ett stort tack till Lisbeth Eliasson på försäkringskassan, som räddade oss i arbetets början, när våra idéer var helt färska och vi såg svårigheter med att på ett bra sätt komma i kontakt med de som skulle bli våra intervjupersoner. Då var din snabba hjälp obeskrivlig i vår arbetsprocess. Tack!

Under hela processen mot en färdig uppsats har våra handledare, Jonas Axelsson och Tuula Bergqvist, varit till stor hjälp. Ni har hjälpt oss när förvirringen varit som störst och med en stor entusiasm lett oss genom arbetsgång. Ni har hjälpt oss genom vår uppsats och förklarat allt som förhoppningsvis kommer att vara självklarheter för oss i framtiden. Tack!

Till sist vill vi tacka våra vänner och kurskamrater som har stötta oss och lyssnat på oss när vi helt uppslukats av vår uppsats. Det har varit ovärderligt att tillsammans kunna fly från uppsatsen och på så sätt samla ny kraft. Tack!

Till slut tack till alla som på något sätt var inblandade!

Karlstad 2007-01-22

Karin Adolfsson

Stina Albinsson

Sammanfattning

Undersökningens syfte är att se vilka anledningar individen har till att välja friår och hur det kopplas samman med livsformerna de lever. Syftet har också varit att se individens upplevelse av friåret och vad de använt friåret till. Undersökningen bygger på kvalitativa intervjuer med sex friårslediga. Intervjuerna har handlat om individens upplevelse av friåret och tiden före det.

Friår är en arbetsmarknadspolitisk åtgärd med målsättning att ge arbetstagare en längre ledighet från sitt arbete. Arbetslösa får samtidigt en chans att komma in på arbetsmarknaden. Friåret innebär att vara ledig från sitt arbete i tre till tolv månader för att kunna göra något annat utanför arbetsplatsen. För att kunna undersöka av vilka anledningar individen har friår och hur det kopplas med de olika sociala strukturer som villkorar människors vardag. Vi har studerat om livsformsanalysen kan användas till att beskriva, förklara och förstå skillnaderna i människors vardag. Livsformerna är sociala strukturer som villkorar människors vardag. De olika livsformsbegreppen som vi har använt oss av är arbetarlivsformen – husmorslivsformen, karriärenslivsform – representationshustrunslivsform och självständighetens livsform – medhjälperkans livsform. Det är dock vanligt att leva en blandning mellan två eller flera livsformer, det kallas en blandform.

Vi har kommit fram till att livsformerna till viss del kan kopplas samman med hur intervjupersonerna lever under sitt friår och av vilken anledning de har friår. Det visar sig i att de som använder friåret till att starta ett företag lever till stor del självständighetens livsform. Att använda friåret till utbildning kan kopplas samman med karriärens livsformer. Vidare kan vi se att karriärenslivsform kan kopplas samman med att pressen på arbetet är stor och då är rekreation under friåret vanligt. Många kvinnor lever blandformer och det gör att de har svårt att kombinera de olika arbets- och kärleksformerna. De använder friåret till att ta hand om sin familj och sig själva.

Nyckelord: friår, livsform, studier, egenföretagande, rekreation och dubbelarbete

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
Syfte och frågeställning.....	6
2. Teori	7
Friåret	7
Vad är friåret?.....	7
Livsformsanalysen	9
Livsformerna	9
De olika livsformerna.....	11
3. Metod	13
Datainsamlingsmetod	13
Urval.....	13
Genomförande av intervju.....	13
Genomförande av analys	15
Att kontrollera undersökningens kvalitet	16
Etiska aspekter av undersökningen	17
4. Analys	18
Intervjupersonerna.....	18
Egon	18
August	19
Bengt	19
Disa.....	20
Fanny	21
Carola	22
Anledningar till friår.....	22
Att bli egen	23
Att studera	23
Att slippa stressen.....	24
Att förena arbete och familj	26
Summering	27
5. Diskussion	28
Framtida forskning	29
Referenser	30
Bilaga 1	32
Bilaga 2	33

1. Inledning

Friår är en arbetsmarknadspolitisk åtgärd med målsättning att ge arbetstagare en längre ledighet från sitt arbete. Arbetslösa får samtidigt en chans att komma in på arbetsmarknaden. Friåret innebär att vara ledig från sitt arbete i tre till tolv månader för att kunna göra något annat utanför arbetsplatsen. Friåret är ingen rättighet, utan en möjlighet som kräver att den som ansöker om friår och arbetsgivaren är överens om ett friår. Arbetstagaren måste också ha varit anställd minst två år hos arbetsgivaren. Personlig utveckling eller kompetensutveckling av individen är samhällets mål för den friårsledige. Friåret får den ledige använda till vad som helst, förutom att arbeta vid ordinarie arbetsplats eller ett annat arbete som ger lön. Den friårsledige får till exempel starta upp ett eget företag. Vanligaste är att friåret används till rekreation, utbildning eller att starta eget företag (Lindqvist et al, 2005). Rekreation kan innebära ett alternativ till sjukskrivning, när stressen på arbetet blivit för stor. Det kan också vara att uppskatta att vara hemma och vara ledig. Rekreation är allt som leder till en bättre hälsa. Att utbilda sig är en annan möjlighet som friåret ger, det för att på något sätt utveckla sig. Starta eget företag under friåret och på så sätt använda friåret som ett starta-eget-bidrag är också en av de vanligaste anledningarna.

Vi tycker att friåret är en intressant arbetsmarknadspolitisk åtgärd, eftersom den inte bara påverkar de arbetslösa utan även de som är i arbete. På så sätt berör friåret fler, både de som har friårsledigt och de som vikarierar påverkas. Friårets effekter för samhället är omdiskuterade och debatterades flitigt under valrörelsen hösten 2006. Friåret är något som i många fall rör upp känslor och meningsskiljaktigheterna är många. Under hela undersökningens gång har vi förstått att alla har sin helt egna uppfattning om friåret. I undersökningen har vi helt bortsett från våra egna åsikter om friåret och bara intresserat oss för den friårslediges upplevelse av sin ledighet. För att på bästa sätt undersöka friåret ur ett individperspektiv har vi valt att använda oss av livsformsanalysen. Livsformsanalysen ger oss möjlighet att öka förståelsen för individen som är under ett pågående friår. Livsformsanalysens kvalitet ligger i att den ger oss möjlighet att undersöka strukturer som villkorar vardagen.

För att kunna beskriva, förklara och förstå skillnaderna i människors vardag har vi utgått från livsformsanalysen. Den byggs upp av livsformer som är sociala strukturer som villkorar människors handlingar i vardagen. Strukturer är djupgående och innehåller olika värderingar och målsättningar för vardagen. Vi lever olika livsformer och strukturerna gör att vi ser olika på vad som är "det goda livet". Livsformerna finns i samhället och tillsammans med andra strukturer bygger de samhället. Det gör att människan lever livsformer de *är* inte dem. Livsformerna delas i kvinnliga och manliga livsformer, de relaterar till varandra. De vanligast och mest omskrivna livsformerna är arbetarlivsformen – husmorslivsformen, karriärlivsform – representationshustrunslivsform och självständighetens livsform – medhjälperkans livsform (Jakobsen och Karlsson, 1993:13).

Undersökningen har kretsat kring frågan: Vad använder individen ett ledigt år till om sysselsättningen är valfri? Vi har valt att undersöka individens upplevelse av friåret. Vårt intresse för friåret riktar sig främst mot den friårsledige och den frihet som gör att de själva kan välja vad dagen skall innehålla, under friåret. Vilka är de personliga anledningar som gör att individen väljer att ansöka om friår?

Syfte och frågeställning

Syftet med undersökningen är att se av vilka anledningar individen har friår och hur det är kopplade till livsformerna de lever. Samtidigt har vi sett individens upplevelse av friåret vilket varit nödvändigt för oss för att kunna svara på vår frågeställning. Frågeställningen är: *Vilka kopplingar finns mellan anledning till att ha friår och livsformen individen lever?*

2. Teori

Vi har valt att presentera friåret och livsformsanalysen i teoridelen, vilket har till syfte att klargöra vår frågeställning. Friåret presenteras som arbetsmarknadspolitisk åtgärd och i en bakgrund till friåret. Livsformsanalysens bakgrund och uppbyggnad presenteras och till sist de olika livsformerna.

Friåret

Friåret är en arbetsmarknadspolitisk åtgärd med målsättning att ge arbetstagare en längre ledighet från sitt arbete och ge arbetslösa en möjlighet att komma in på arbetsmarknaden (Lindqvist et al, 2005). Arbetsmarknadspolitiska åtgärder kan delas i två delar. Ett av sätten är genom lagstiftande åtgärder. De andra är olika ekonomiska åtgärder. Med lagstiftande åtgärder menas de lagar som instiftats för att skydda arbetstagaren på arbetsmarknaden. Med ekonomiska åtgärder menas de insatser som görs för att arbetslösheten skall minska och så många som möjligt skall få ett arbete. Syftet är att matcha efterfrågan och utbud på arbetsmarknaden (Furåker och Blomsterberg, 2002:271f). Friåret är ett sådant medel för att skapa en balans mellan efterfrågan och utbud på arbetsmarknaden. Förslaget om att införa friåret i Sverige kommer från miljöpartiet de gröna. Deras tanke med friåret är att ge individen större utrymme och frihet i sitt arbetsliv och samtidigt ge arbetslösa chansen att komma in på arbetsmarknaden. Miljöpartiets övertygelse är, att ett friår har positiva effekter på arbetsmarknaden, men också för individen (www1). Så här beskriver miljöpartiet friåret:

Vi är övertygade om att friåret är en lyckad reform och en av de åtgärder som behövs för att komma tillrätta med en del av de arbetsrelaterade sjukdomar som kan härledas till för mycket stress i jobbet, men också den mentala stress det ofta innebär att vara arbetslös, eller sitta fast på ett jobb man inte trivs med (www1).

Under budgetförhandlingarna våren 2004 fick socialdemokraterna som regerade, under mandatperioden 2002-2006, ge sig i förhandlingar för miljöpartiets krav på ett friår. Det för att socialdemokraterna skulle få igenom andra reformer (www2). Efter regeringsskiftet hösten 2006 kommer friåret som arbetsmarknadspolitisk åtgärd att läggas ner vid årsskiftet 2006/2007. Den borgliga regeringen har andra målsättningar med de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna, de ämnar arbeta för en effektivare arbetsmarknadspolitik. Målet ligger i att skapa en bättre matchning mellan arbetssökande och lediga arbeten (Axelsson, 2006).

Vad är friåret?

I januari 2005 startades friåret, som en arbetsmarknadspolitisk åtgärd (Lindqvist et al, 2005). Långt innan dess hade dock tanken fötts om ett friår mitt i livet. Friåret ger en arbetstagare möjlighet att pausa från ett livslångt arbete samtidigt som åtgärden ger arbetslösa möjligheten att återse arbetsmarknaden (Hedborg och Meidner, 1986:37ff). Friåret prövades i Danmark 1994 och testades första gången i Sverige, genom Trelleborgsförsöket under åren 1996 till 1997. I januari 2005 blev det ett friår i hela Sverige, innan dess hade ett försök gjorts i 12 kommuner under perioden februari 2002 - december 2004. I Finland har det också gjorts friårsförsök och de inleddes 1 januari, 1996 (Fröberg et al, 2003).

Friåret ger möjlighet för en arbetstagare att ha sammanhänganden ledighet, i tre till tolv månader från sitt arbete. Lagen om friåret ger möjligheter för individen att på något sätt ägna

sig åt sig själva eller något annat än sitt ordinarie arbete. Friåret skall ge arbetstagare möjlighet att få ett avbrott från sitt arbete (Lindqvist et al, 2005). Enligt förordning (2001:1300) om friåret 3 §:

Med friåret avses att en arbetstagare under längst ett år får ledigt från sin anställning för personlig utveckling eller kompetensutveckling och att en arbetslös person som är inskriven som arbetsökande vid en offentlig arbetsförmedlingen i stället anställs hos arbetsgivaren (Förordning 2001:1300).

Avbrottet kan bland annat användas till rekreation, utbildning, vård av barn eller uppstartande av ett företag. Friåret får användas till vad som helst, men begränsas i att den friårsledige inte får arbeta vid sin ordinarie arbetsplats, eller ha ett annat arbete som ger lön. Den friårsledige får däremot starta eget företag eller fortsätta bedriva sin bisyssla (Lindqvist, 2004). De som använder friåret för att utbilda sig är i stor utsträckning yngre (under 40 år), en förklaring till det är att drivkraften för utbildning avtar med åren. De flesta som utbildar sig under friåret har som målsättning att i framtiden använda utbildningen för sin karriär. Används friåret till rekreation är det troligt att hälsan förbättras och välbefinnandet ökar. Det genom att individen får mer tid för motion, minskade sömnproblem och bättre relationer med närstående. Det finns olika motiv till friår det kan vara att vilja göra mycket annat, vara utled på arbetsuppgifterna, att känna sig trött, att tänka igenom sitt liv och "otrivsel" i arbetsituationen. Det vanligaste motivet till friår är att vilja göra mycket annat (Melin, 2006).

Det krävs att den som söker friårsledigt har arbetat hos samma arbetsgivare i minst två år och att arbetsgivaren accepterar ledigheten. För att få sin ansökan godkänd måste det finnas en arbetsökande som kan ersätta den friårsledige. Den huvudsakliga målsättningen med åtgärden är att få långtidsarbetslösa och andra svaga grupper på arbetsmarknaden att komma in på en arbetsplats. Därigenom får friårsvikarien färskare arbetslivserfarenhet och en bättre kontakt med arbetslivet (Förordning 2001:1300).

Ersättningen under friåret utgår till 85 procent av den ersättning som de skulle ha fått om de varit arbetslösa. Det är 68 procent av den friårslediges bruttolön, med ett tak på 13 622 kronor i månaden. Friåret kan således ge en mer långsiktig påverkan på inkomsten genom att löneutvecklingen ofta stannar upp under ledigheten. Löneutvecklingen missgynnar i genomsnitt den friårsledige på sikt med 3 procent. Att inte löneutvecklingen blir densamma som för de som varit på arbetet hela tiden, beror på att den friårsledige riskerar att missa individuella löneförhandlingar. Risken är också att den friårsledige missgynnas, eftersom arbetslivserfarenheter blir kortare och den friårsledige går miste om interna vidareutbildningar. I störst utsträckning drabbar det yngre, privatanställda, personer med hög utbildning och/eller hög inkomst, de är känsligare för uppehåll från arbetet. Det beror på att för dem bli gapet mellan friårsersättningen och lönen stor samt att de inte får den viktiga arbetslivserfarenheten. För högutbildade personer kan kompetens som inte används och utvecklas gå förlorad. Chanser till karriärutveckling blir också lidande under den lediga perioden. En annan effekt av friåret är de missade chanserna till kompetensutveckling (Lindqvist et al, 2005).

Redan under 1980-talet presenterade Anna Hedborg och Rudolf Meidner (1986:29f, 41f) tankar om vad friåret kunde göra för individen. Att under ett långt arbetsliv få möjlighet till en längre sammanhängande ledighet kan betyda mycket för människan. De menar också att det krävs betydligt längre ledighet än en vanlig semester, på fyra veckor. De tolv minuter som ett friår är utslaget på varje arbetsdag, under ett arbetsliv, kan vara av stort värde att få ut i en sammanhängande ledighet. Friårsledigheten ger individen möjlighet att återhämta sig för att

minska risken för negativ stress som är förknippad med arbetet. Samtidigt som individen kan utveckla nya färdigheter i sitt liv.

Melin (2006) menar att de friårslediga statistiskt är mer sjukskrivna än andra. Det finns ingen skillnad i sjukskrivningsstatistiken mellan de som ansöker om friår och andra som befinner sig i arbete. Undersökningar vid IFAU (2005) visar att fyra procent av den friårslediga skulle ha varit sjukskrivna under minst hälften av ledigheten, om de varit kvar i arbete. Det har också gått att se att var tredje som gick en utbildning under sitt friår, hade gjort det även utan friårsledigheten, i liknande situation är de som startar eget företag, där hade varannan startat företag även utan friåret (Lindqvist et al, 2005).

Livsformsanalysen

Livsformsanalysen formades i Danmark på 1980-talet av två etnologer, Thomas Højrup och Lone Rahbek Christensen. Højrup har utvecklat och diskuterat livsformsanalys och dess användbarhet för att studera bland annat samhällsförändringar, medan Rahbek Christensen har utvecklat de kvinnospecifika livsformerna. Sedan tanken väcktes i Danmark för nästan 25 år sedan har utvecklingen av livsformsanalys skett i olika riktningar av olika forskare (Kvinnovetenskaplig tidskrift nr. 2 1991). En av riktningarna i livsformsanalysen har utvecklats av Liselott Jakobsen och Jan Ch Karlsson. Det är denna riktning som vi har valt att använda oss av.

Livsformerna

I dagens samhälle lever vi nära många olika kulturer. Olika länders kulturer kommer oss allt närmare genom det snabba informationssamhället, lättheten att röra sig fritt i världen och genom invandringen. Det gör vårt samhälle mångkulturellt. Nationellt finns också kulturer som inte har med etnisk tillhörighet att göra. Det är kulturer som villkorar vårt vardagsliv, de så kallade *livsformerna*. Livsformerna är strukturer som innehåller olika värderingar och målsättningar för vardagen, de är djupgående, systematiska och "tröga". "Det goda livet" för människorna villkoras av vilken livsform de lever. För olika människor som lever olika livsformer har "det goda livet" olika innebörd. De strukturer av sociala relationer som styr vardagen kallas livsformer (Jakobsen och Karlsson, 1993:13). Jakobsen och Karlssons (1993:97) definition på livsforms begreppet lyder:

...det vardagliga och socialt strukturerade realiserandet av människors arbets- och kärlekskraft.

Människan är, som tidigare nämnts, inte en livsform utan lever den, livsformen utgörs av sociala strukturer och inte personer. Människans vardagsliv villkoras av de livsformer de lever. Vardagen är präglad av rutin, arbetsdagar och livet i den privata sfären med familj, kärlek och barn (Jakobsen och Karlsson 1993:17, 97). Varje livsform har två strukturer som samverkar till en livsform, dels en position inom den *ekonomiska produktionen* och dels en i den *socio-sexuella produktionen*. En position i ekonomisk produktion är arbetsformen och en position i socio-sexuell produktion är kärleksformen (Jakobsen, 1999:93). De två produktionerna i samverkan styr livsformen och dess innehåll. Varje livsform består av två nivåer. En praktisk som utgör olika materiella förutsättningar och en ideologisk som visar på de olika begreppsvärldar och perspektiv som präglar strukturen. De är starkt kopplade till varandra, men kan tas isär för att närmare kunna studera de olika delarna (Jakobsen och Karlsson, 1993:64, 97).

Livsformerna delas parvis upp i manliga och kvinnliga livsformer och de är varandras förutsättningar, för att samhällsstrukturen skall bibehållas. Förutsättningarna är inte alltid i balans och de manliga livsformerna väger ofta tyngre i vardagen (Bergqvist, 2004:19). I framtagande av livsformsanalysen är tanken att kvinnor har stora delar av sitt liv i hemmet och utför där det mesta av det obetalda hushållsarbetet. I dagens samhälle är det dock få kvinnor som enbart har arbete i hushållet, de flesta befinner sig också på den offentliga arbetsmarknaden (Jakobsen 1999:105).

Värt att poängtera är att en person kan leva flera livsformer, det går även att leva en blandning av olika livsformer, många lever en *blandform*. Att leva en blandform är vanligare bland kvinnor än bland män, männen lever oftast "renare" livsformer (Jakobsen, 1999:105). En person kan röra sig ut ur en livsform och in i en annan livsform under sitt liv, det kräver dock ansträngningar och påverkar människan (Bergqvist, 2004:30). För varje individ kan en rörelse ske mellan livsformer och det medför förändringar för den enskilde. Individen kommer i processen att leva blandformer av livsformer och uppvisa drag från flera livsformer samtidigt. Det får konsekvenser för individen, eftersom de påverkas av flera livsformer. Livsformen i sig är däremot svårföränderlig och seg, men inte statisk, den kan förändras. Den kan däremot inte försvinna eller läggas ner, utan att samhället i sig förändras i grunden (Jakobsen, 1999:26,56).

Ideologiskt kan personer som lever skilda livsformer ha svårt att förstå varandra, eftersom mål och medel ser olika ut för personer som lever de olika livsformerna. Det kan skapa konflikter och missförstånd. Det är ett uttryck för den *sociocentrism* som råder. Sociocentrismen är de möten som sker mellan individer som lever skilda livsformer. Mötet som sker mellan människor som lever skilda livsformer kännetecknas av missförstånd och misstolkningar, eftersom det finns grundliga skillnader mellan människor som lever olika livsformers sätt att tänka. Sociocentrismen kan göra det svårt för individer som lever olika livsformer att förstå varandra och varandras mål och mening med livet (Jakobsen och Karlsson, 1993:101, 201f).

Arbetsform

Arbetsformerna är en av de sociala strukturer som ingår i livsformerna och den struktur som organiserar den ekonomiska sfären. För att strukturera arbetsbegreppet används arbetsformer. Livsformsanalysen menar att arbetsformer är de interna sociala relationer som finns i nödvändighetens sfär. Grundtanken bakom arbete i livsformsanalysens mening är presenterat av den tjeckiska filosofen Kosík. Han menar att arbete är det som är nödvändigt för vår överlevnad. I att överleva lägger vi inte bara mat på bordet och tak över huvudet utan också att bli socialt accepterad. Att inte arbeta skapar ett socialt tryck på individen, eftersom arbete är en av grunderna till vår sociala existens (Jakobsen och Karlsson, 1993:79f).

Kärleksform

Det krävs både arbete och kärlek för att mänskligheten skall kunna leva och födas. Kärleksformer är liksom arbetsformer en faktor för produktivitet och inte bara en känsla. Det är sociala praktiker som byggs av relationer mellan människor (Jakobsen och Karlsson, 1993:97, 113).

Kärleksformerna är två, den bekräftande och den bemyndigande. Den bekräftande är en kvinnlig form och bygger på en omsorgspraktik, där kvinnor investerar livs- och kärlekskraft för att producera bekräftelse till sin omgivning. De omfattar den närmsta omgivningen, med familjen, men också andra nära relationer. Den bemyndigande praktiken är den manliga formen av kärlek och är en tillägnelsepraktik. Den är i beroendeförhållande till kvinnans

bekräftelse, mäns kärleksform uppstår av den bekräftelse de får av kvinnan. De blir genom bekräftelse mäktigare och säkrare. Tidigare i texten presenterades begreppet socio-sexuell produktion som en av byggstenarna i livsformen. Den i sin tur byggs upp av omsorg och erotiska handlingar som inte primärt är en känsla utan en produktion (Jakobsen och Karlsson, 1993:91ff, 113).

I dag arbetar de allra flesta kvinnorna utanför hemmet, de är dubbelarbetande, eftersom de fortfarande har huvudansvaret för hushållet. Det gör att kvinnor kan hamna i konflikt, eftersom de lever flera livsformer samtidigt, en hemma och en på arbetet. Kärleksformen är relationer och de kvinnor som är bekräftare har mål i "andra" än sig själva och använder sig själva och sitt bekräftande som medel för att nå målet (Bergqvist, 2004:38f). Många kvinnor lever idag både en arbetsform och en kärleksform. Det beror inte på stora förändringar av livsformerna, utan på samhällets uppbyggnad, den könssegregerade arbetsmarknaden och de dubbelarbeten som kvinnor utför i hemmet och på arbetsplatsen. Det leder till att många kvinnor står inför många val, de känner sig splittrade och stressade inför de val de måste göra mellan arbetet och familjen (Jakobsen 1999:105).

De olika livsformerna

Arbetarlivsformen – husmorslivsformen

Arbetarlivsformen är en kombination av arbetsformens lönearbete och de bemyndigandes kärleksform och är en manlig form. Mannen är familjeförsörjare. Kännetecken hos de som lever arbetarlivsformen är att arbeta för lön och att sälja sin arbetskraft för sin försörjning. De som lever arbetarlivsformen innehar en underordnad position i arbetsorganisationens hierarki och här finns inte några karriärvägar. Tiden är det centrala, den tid som är såld till arbetsmarknaden ses som förlorad, fritiden är målet. Vardagen för en individ som lever arbetarlivsformen speglas av rutiner. Fritiden för de som lever livsformen används till rena fritidsaktiviteter, ofta utanför hemmet (Jakobsen och Karlsson, 1993:139, 145, 180). Bergqvist (2004:40) menar att "arbete är medel för målet – "det goda livet" – som ligger i fritiden".

Den kvinnliga delen kallas husmorslivsformen, och här är det hem och familj som är både mål och medel för "det goda livet". De som lever husmorslivsformen lever sitt liv i ett enda stycke och det är svårt att se gränser mellan arbete och fritid eller nytta och nöje. Livet för kvinnan som lever husmorslivsformen har inte en tydlig uppdelning av dagen eller livet utan allt går ut på att se till att hem och familj sköts. För personer som lever husmorslivsformen i den renaste formen är äktenskapet en nödvändighet och kvinnan lever ekonomiskt genom mannen och har ingen kontroll över sin försörjning (Jakobsen och Karlsson, 1993:143ff).

Karriärenslivsform – representationshustrunslivsform

Karriärenslivsform är den andra delen av lönearbetsformen, den livsformen har andra särdrag och kännetecken. För de som lever karriärenslivsform är "det goda livet" att ständigt kunna utveckla sig, i och genom sitt arbete. Förutsättning för individer som lever livsformen är ett karriärarbete. Det medför att det är främst personer i överordnade positioner som lever denna livsform. Individer som lever karriärenslivsform kännetecknas av att de främst säljer sin kunskap och kompetens och inte sin tid. För personer som lever karriärenslivsform är det prestationen som styr ersättningen. Arbetstiden regleras mer självständigt och utrymmet för individen blir större. Helt nödvändigt för individen som lever livsformen är att det finns en kontinuerlig karriärstege på arbetsplatsen, det för att utveckling skall vara möjlig. För att kunna utvecklas krävs det ofta byten av arbetsuppgifter och ibland även arbetsplats. Arbetet kräver i många fall att arbetstagaren representerar företag och sig själv gentemot kunder och

arbetskontakter, både på arbetstiden och på fritiden. Målet i arbetet är att få ansvar och vara ansvarig för större helheter än tidigare. Individer som lever karriärenslivsform lever den på arbetet med det som mål, fritiden blir ett medel för att lyckas på arbetet (målet). Fritiden används till rekreation för att orka arbeta samt att bygga upp gamla och skapa nya arbetskontakter (Jakobsen, 1999:179f).

Den kvinnliga livsformen som hör samman med karriärenslivsform är representations-hustrunslivsform. Kvinnor som lever livsformen bekräftar sin man i karriären på olika sätt, främst genom att sköta hem och familj, men också vara en kugge i hjulet vid representation. För en kvinna som lever representationshustrunslivsform är ”det goda livet” att ha en välfungerande familj och ett representativt hem, tillsammans med ett engagemang i sin mans karriär. Kvinnan och mannen som lever livsformerna stöttar varandra på väg mot toppen och stora resurser kan användas för att skapa rätt kontakter och social miljö. Representations-hustrun har själv ofta ett stort socialt kontaktnät som hon använder för att nå dit hon vill. Hennes egna intressen är ofta förknippade med estetisk kreativitet och hon är ofta kultiverad. För att nå dit hon och hennes man strävar, använder hon familjen som medel för att nå målet, toppen i mannens karriär (Jakobsen och Karlsson, 1993:150f).

Självständighetens livsform – medhjälperskans livsform

Arbetsformen för personer som lever självständighetens livsform är egenarbete och bygger på egenföretagande med få eller inga anställda. Kännetecknen för individer som lever livsformen är att de har kontroll över sin egen arbetskraft och sina produktionsmedel. För en individ som lever självständighetens livsform är ”det goda livet” att vara sin egen (Bergqvist, 2004:21, 70). Människorna som lever denna livsform är utanför arbetsmarknaden, eftersom de inte säljer sin arbetskraft. De är dock på varumarknaden, eftersom de säljer det de tillverkar med sitt arbete och sina produktionsmedel (Jakobsen och Karlsson, 1993:124). Det viktiga för individer som lever livsformen är inte att bli ekonomiskt oberoende utan att låta verksamheten pågå så att självständigheten kan fortgå (Bergqvist, 2004:70). För de som lever självständighetens livsform är familjen en viktig del och ses som en arbetsenhet och resurs i företaget, som ofta är ett familjeföretag. Målet för individer som lever självständighetens livsform är att vara självständig och medlen för att nå dit är allt annat i livet. Här finns ingen direkt fritid, all tid är tid för egenpraktiken och självständigheten. De som lever självständighetens livsform kan under perioder ha lönearbete, men de är enbart för att kunna driva sitt eget företag vidare och med det sin självständighet (Jakobsen och Karlsson, 1993:124).

Medhjälperskans livsform är knuten till självständighetens livsform och kännetecknen för individer som lever livsformen är att medhjälperskan hjälper till att driva företaget. Hon bekräftar också mannen och samtidigt är hon ansvarig för familjen och hemmet. För kvinnan som lever medhjälperskans livsform innebär ”det goda livet” att kunna kombinera bidrag till hem, familj och företaget på bästa sätt. Medhjälperskan används som flexibel arbetskraft både i företaget och i hemmet, hon hoppar in där det behövs. Kvinnor som lever medhjälperskans livsform har liksom de andra kvinnliga livsformerna hemmet och familjen som arbets- och ansvarsområde. Till skillnad från kvinnor som lever de andra livsformerna har medhjälperskan större möjlighet att direkt påverka familjen försörjning, eftersom hon själv kan handla i företaget. Målet för medhjälperskan är det mål som är knutet till hennes make som lever självständighetens livsform och medlen som medhjälperskan har att tillgå och styra över är hem och familj (Bergqvist 2004:44, 110).

3. Metod

Metoddelen innehåller och klargör de olika stegen i vår undersökning. Vi har valt att dela upp metoden i datainsamlingsmetod, urval, genomförande av intervju, genomförande av analys, tillvägagångssätt för att kontrollera undersökningens kvalitet och till sist de etiska aspekterna av undersökningen. Vi har lagt vikten på att klargöra *hur* vi har gått tillväga för att genomföra undersökningen.

Datainsamlingsmetod

Vi ville undersöka fenomenen friår och livsform, då fann vi att det mest givande var att använda intervju som metod. Utifrån problemställningen valde vi en kvalitativ intervju. Kvalitativa metoder ger oss möjlighet att undersöka teorierna grundligare och se individernas upplevelse och känsla på ett djupare sätt. Fördelar med en kvalitativ metod, som en kvalitativ intervju, är att det går att avläsa icke verbala signaler och det ges möjlighet att ställa följdfrågor. Under intervju finns också möjlighet att utveckla frågor och förklara otydliga frågor. En annan fördel är också att tillfälle ges för en mer personlig och förtrolig kontakt. Nackdelar med kvalitativa intervjuer, är att undersökningen mister möjligheten att få ett brett underlag. Att underlaget inte är lika brett och stort gör att det är svårt att göra resultatet gemensamt, genomsnittligt och representativt för hela gruppen (Holme och Solvang, 1997:76ff).

Urval

Vi var intresserade av att undersöka människor som var friårslediga. Att komma i kontakt med alla som har friår var inte möjligt, eftersom våra resurser var begränsade. Därför valde vi att göra ett tillgänglighetsurval (Bryman, 2002:313). För att komma i kontakt med de friårslediga så kontaktades försäkringskassan, som bidrog med kontaktuppgifter på Värmlands friårstagare. Ett urval gjordes utifrån en lista med kontaktuppgifter och brev skickades till de utvalda. Vi valde ut de som skulle tillfrågas dels genom slumpen, men också var de geografiskt befann sig, eftersom tiden och ekonomin var begränsad. Brevet innehöll information om undersökningen och en fråga om de ville delta. I brevet fanns också ett svarskuvert för vidare kontakt, de som var intresserade svarade. Därefter togs kontakt för att bestämma dag och plats för intervju. De vi intervjuade hade vitt skilda bakgrunder och hade flera olika anledningar till att ha friår. Sammansättningen av urvalet var sådant att hälften var män och hälften kvinnor och både unga och gamla var representerad. De yngsta intervjupersonerna var mellan 25 och 30 år, nästa åldersintervall var 40-45 år, där fanns två av intervjupersonerna. En av intervjupersonerna var i 50 årsåldern medan en annan var kring 60 år.

Genomförande av intervju

De fysiska ramarna under intervjun spelar en stor roll för vad som kommer ut av den. Det är av stor vikt att ta hänsyn till att olika platser utlöser olika känslor hos intervjupersonen. När en tid för intervju bestäms är det viktigt att anpassa sig till intervjupersonen i största möjliga utsträckning. Forskaren bör vara medveten om att val av tid och plats för intervjun påverkar resultatet (Krage Jacobsen, 1993:190). Målet med en forskningsintervju är att skapa en relation med intervjupersonen som präglas av tillit. Det leder förhoppningsvis till att intervju-situationen bli bekvämare och meningsfullheten blir större för alla inblandade. Det är

intervjuarens uppgift att bygga upp den nödvändiga trygghet och tillit som en intervjusituation bör ha (Holme och Solvang, 1997:105).

De berörda intervjupersonerna fick själva i största möjliga utsträckning bestämma var och när intervjun skulle genomföras. De allra flesta valde att intervjuas på universitetet och vi använde oss av grupprum i biblioteket. I ett fall utfördes intervjun hemma hos intervjupersonen. Vi anser att intervjun i hemmiljön skapade en större förtrolighet och intervjun tillsammans med de andra intrycken från hemmet gjorde att vi tycker oss ha en mer heltäckande bild av intervjupersonen. Intervjuerna som genomfördes i universitetets lokaler krävde mer av oss, eftersom det låg helt på oss att skapa en trygg och bekväm stämning. Det största problemet som vi såg med intervjun var att universitetsbiblioteket är vår arena och i de flesta fallen var intervjupersonerna helt nya i denna miljö. Intervjuerna genomfördes på olika tidpunkter på dagen.

Undersökningen bygger på kvalitativa intervjuer som gjorts med sex personer. För att göra intervjuerna på bästa sätt och samla in högkvalitativa data valde vi en semi-strukturerad intervju. Tekniken innebär att vi samlade in idéer och åsikter från intervjupersonen och intervjun ger möjlighet till friare svar. Intervjuerna följde en intervjuguide som byggdes upp med hjälp av fyra teman. Frågorna var av öppen karaktär, det gav på det sättet möjlighet till utvecklade svar. En intervjuguide är ett verktyg att använda under intervjun. Målsättningen med en intervjuguide är att täcka in och beröra alla aspekter av frågeställningen. Frågorna bör leda till att intervjupersonens personliga erfarenheter och upplevelser kommer fram i intervjun (Bryman, 2002:301, 304). Intervjuguiden byggs upp utifrån teman som knyter an till problemformuleringen och temana skissas tillsammans med problemformuleringen. Under intervjun kan det hända att intervjun tar andra vägar, nya vändningar och det kan gör att intervjun blir djupare och mer innehållsrik. Det krävs att intervjuaren är flexibel, eftersom varje intervjuperson och intervju är unik (Holme och Solvang, 1997:40, 101). Förmågan att intervju utvecklas genom att göra intervjuer (Kavle, 1997:136).

Till hjälp under intervjun använde vi oss av en intervjuguide som innehöll fyra teman. Teman var *bakgrund*, *livshistoria*, *arbetet* och *friåret*. Vi valde dessa teman, eftersom vi ansåg att de täckte in det område vi ville undersöka. I *bakgrund* hade vi frågor om bland annat familjeförhållande, ålder och var de bor. Under temat *livshistoria* kom frågor om bland annat utbildning och personens arbetslivserfarenhet. Nästa tema innehöll frågor om intervjupersonens upplevelse av *arbetet* och intervjupersonens liv vid sidan om arbetet. Till sist fanns ett tema om *friåret* som innehöll frågor om upplevelser av friåret och vad de använde friåret till. Intervjuguiden såg likadan ut genom alla intervjuer, vi fann inte det nödvändigt att utveckla den. Vår förmåga att intervju har däremot utvecklats och då främst sättet att fråga och förhålla sig mot intervjupersonen. Varje intervju var helt unik och intervjuguiden användes som ett verktyg, men ändå var flexibiliteten stor. De olika intervjuerna krävde tyngdpunkt på olika frågor och olika teman dominerade. Exempel på det är att vad friåret används till spelar stor roll, en av intervjupersonerna använde friåret till att starta upp ett företag och då fokuseras frågorna kring företaget och hur företagaren såg på sin situation i större utsträckning. För intervjupersoner som använde friåret till rekreation låg tyngdpunkten på frågor kring det tidigare arbetet och dess stressorer.

För att möjliggöra en framgångsrik bearbetning av intervjun var inspelning av intervjuerna en nödvändighet. Att spela in intervjuer gjorde att vi förbättrade vårt minne och de verbala uttrycks sätt som ej är direkta ord, men ändå hade betydelse för intervjun kom med. Inspelning av intervjun ger möjlighet för intervjuaren att efter intervjun transkribera materialet. Det är

upp till intervjupersonen att besluta om intervjun får spelas in. Tillåts en inspelning så bör det dock tas hänsyn till att en mikrofon påverkar vissa intervju personer och kan återspegla sig i det sätt som intervju personen svarar (Bryman, 2002:310f). Vi valde att använda bandspelare för att spela in intervjuerna. Självklart tillfrågades intervju personen om bandspelare kunde användas vid intervjutillfället. Alla intervju personer accepterade att vi spelade in intervjun. Vissa intervju personer påverkades av bandspelaren, vi kunde se en viss nervositet. Ett exempel på det är att vi upplevde att en av våra intervju personer pratade till bandspelaren och inte till oss. I andra fall reflekterade inte intervju personerna överhuvudtaget över att intervjun spelades in.

En kvalitativ intervju kan på många sätt liknas vid ett samtal. Där intervju personernas svar rör sig i olika riktningar och det krävs av intervjuaren att vara flexibel och följsam i intervjun. Målsättningen är att intervjun skall flyta på och ta med dem som intervjuar i intervju personens tankebanor, men ändå hålla sig till temana. För att intervjun ska bli så bra som möjligt, spontan men samtidigt hålla sig till frågeställningen, krävs att intervjuaren är uppmärksam och öppen i intervjusituationen (Holme och Solvang, 1997:99, 105). Enligt Kvale (1997:118) ingår det i ett naturligt samtalsförlopp inte enbart ord utan även budskap genom tonfall, uttryck och gester. Intervju personen uttrycker sig med kroppsliga och emotionella uttryck, information som kan vara viktiga för undersökningen. I intervju situationen fokuserade vi på att få en bra kontakt med intervju personen. Det gjorde vi genom att i största möjliga mån föra ett vanligt samtal kring ämnet, istället för att fråga ut intervju personen. Det krävdes i större utsträckning, eftersom intervjun föresatte att vi gick in djupt på individens olika livsområden. Till exempel när vi frågade om och situationen i familjen och fördelning av hushållsarbetet. Under intervjuerna valde vi att aktivt delta båda två, främst för att det gav oss en trygghet. Det ledde också till att en av oss fick möjligheten att enbart lyssna på intervju personen, för att kunna ställa följdfrågor och fylla i, i de fall det behövdes. Fördelen var också att kunna observera situationen, kroppsspråk och andra intressanta synintryck.

Vi förberedde intervju personerna på en intervjutid av en timma vilket i samtliga fall kunde hållas. Intervju personerna hade givetvis olika mycket att säga, så intervjuernas längd blev olika långa. Vi uppfattade däremot att alla intervju personer hade en god vilja att svara på frågorna och fann situationen trygg.

Genomförande av analys

För att kunna analysera intervjuerna krävs en transkribering. En transkribering är en mycket tidskrävande process. För att transkriberingen skall vara lyckad bör intervjun transkriberas ordagrant (Bryman, 2002:311). För att möjliggöra en vidare analys så transkriberade vi det inspelade materialet. Transkriberingen gjorde vi så noga som möjligt, där vi skrev ner i stort sett allt som sades under intervjun. Någon enstaka del transkriberades inte, eftersom intervju personen kom in på irrelevanta områden. Vår analys har inspirerats av Grounded theory som presenteras av Strauss och Corbin (1998:12) som:

Teori som härleds från data som samlats in och analyserats på ett systematiskt sätt under forskningsprocessens gång. I denna metod finns det ett nära samband mellan datainsamling, analys och den resulterande teorin. (egen översättning)

Vi inspirerades främst av Strauss och Corbins (1998) sätt att systematiskt analysera materialet. De andra delarna av deras tankesätt får en mer undanskymd roll då vår målsättning inte är att genererar teori.

En öppen kodning är det första steget i en analys. Materialet gås igenom och begrepp identifieras, egenskaper och dimensioner hos begreppen undersöks. Processen innebär att materialet bryts ner för att det skall kunna studeras, jämföras, för att se likheter och skillnader för att kunna skapa nya begrepp. Den öppna kodningen sätter etiketter på olika delar av materialet (Strauss och Corbin, 1998:102f). Vi gick igenom materialet för att markera intressanta ord, uttryck och partier, för att sätta etiketter. I det skedet hade vi ingen som helst styrning utan vi gjorde ett allmänt urval av det intressanta. Den första genomgången gjorde också att vi fick en första reducering av materialet, mindre intressanta delar prioriterades inte. Andra steget i analysen var att genom en öppen kodning med livsformsteorin i fokus *söka* efter tecken på livsformerna.

Vi fortsatte med att samla alla ord, uttryck och partier under kategorier. Några av de olika kategorierna var arbete, upplevelse av arbete, utbildning och friåret. Genom kategorierna fick vi en bättre överblick av materialet. Utifrån orden, uttrycken och partierna gjorde vi en kort kärnfull sammanfattning av varje intervju. Sammanfattningarna använde vi till den färdiga texten. Vi kopplade vårt insamlade material till vår teori och på så sätt fick vi fram vårt resultat.

Att kontrollera undersökningens kvalitet

Utifrån fyra kriterier kan kvalitén på en kvalitativ undersökning säkerställas. De fyra kriterierna är tillförlitlighet, överförbarhet, pålitlighet och en möjlighet att styrka och konfirmera (Bryman, 2002:258).

Tillförlitligheten bygger på att undersökningen är trovärdig i beskrivningen, så att andra personer som läser undersökningen kan acceptera innehållet. Att säkerställa tillförlitligheten sker genom att undersökningen följer de regler som finns och att resultatet kommer fram till dem som är berörda. Det för att de kan bekräfta att undersökningen beskriver deras verklighet på rätt sätt. För att säkerställa tillförlitligheten arbetade vi för att följa de regler som finns för att göra undersökningar. Vidare så intervjuade vi våra intervjupersoner noggrant och frågade om deras vardag och försökte få våra tankar om deras liv bekräftade. När undersökningen är färdig så kommer också uppsatsen skickas till intervjupersonerna och de har då möjlighet att bekräfta eller förkasta vår bild av deras vardag. Nästa del är att säkerställa överförbarheten, det handlar inte om ett brett resultat, utan snarare om undersökningens djup. För att få en så bra överförbarhet som möjligt så strävade vi efter att samla in så mycket information som möjligt från våra intervjupersoner. Vi kunde sedan göra en fyllig beskrivning av varje intervjuperson och dennes vardag. Det medför att undersökningen innehåller en djup beskrivning som kan användas som en databas för de som vill kontrollera undersökningens överförbarhet (Bryman, 2002:258, 260).

Pålitligheten i en undersökning är en del för att säkerställa undersökningens kvalitet. För att uppnå en hög pålitlighet så krävs att undersökningen väl beskriver alla faser i processen med att göra undersökningen. Det gäller formuleringar, urval, intervjuer, intervjuutskrifter, analys och skrivandet av uppsatsen. Utifrån det så kan en bedömning göras om undersökningen är så pålitlig att en teoretisk slutsats kan dras. Vi har säkerställt pålitligheten genom att i metod delen noggrant beskriva alla våra steg i undersökningen och därför kan pålitligheten sägas

vara hög. Till sist så är det viktigt att kunna säkerställa och konfirmera, det innebär att undersökningen skall vara bedriven i god tro. Att inte personliga värderingar eller teoretiska ställningstaganden påverkar undersökningens resultat. Vi har arbetat för att styrka och konfirmera undersökningen genom att bortse från personliga åsikter och varit öppna för alla tänkbara möjligheter när det gäller teoretiska delar. Den del där vi tydligast medvetet bortsåg från våra personliga åsikter var i förhållande till friåret och de olika politiska värderingar som finns kring det i samhället. Vår undersökning anser vi på all sätt hålla en god kvalitet och vi har noggrant arbetat för att säkerställa denna i alla delar (Bryman, 2002:260f).

Etiska aspekter av undersökningen

Undersökningen har grundats i de etiska aspekterna, genom att forskningskravet och individskyddskravet ha efterlevts. I forskningskravet ingår att forskningen bedrivs på en kvalitativt hög nivå och att forskningen har ett gott syfte. Högsta prioritet har individskyddskravet, där intervjupersonernas fysiska och psykiska hälsa beaktas, eftersom intervjupersonerna i många fall lämnar ut mycket av sina innersta tankar. Intervjupersonerna lämnar ut mycket av sitt liv i intervjuerna och för att skydda deras person så finns krav på konfidentialitet och anonymitet. Det är viktigt att ta hänsyn till konfidentialitet och anonymitet i hela processen för att skydda intervjupersonerna och få ett trovärdigt resultat. Ett av sätten är att göra intervjupersonerna anonyma genom att ge dem fingerade namn. Så nu heter våra intervjupersoner August, Bengt, Carola, Disa, Egon och Fanny.

Tystandsplikt är också viktigt att ta hänsyn till och arbeta aktivt med under hela bearbetningen av datan och sammanskrivningen av resultatet (Holme och Solvang, 1997:32). Att informera berörda deltagare i undersökningen och poängtera att deltagandet är frivilligt och att det kan avbryta medverkan. Andra krav är att deltagarna själva har rätt att bestämma över sitt deltagande i undersökningen och under vilka former det skall ske. Ett annat krav är att personernas identitet inte skall ta skada eller komma ut till obehöriga. Till sist krävs att material som smalas in om personer, endast får användas till forskningsändamålet de är insamlade för (Bryman, 2002:440f).

Vi har valt ett område som intresserar oss och som vi trodde kunde utveckla förståelsen inom området. Vi försökte på bästa sätt göra intervjusituationen så bekväm som möjligt och skapa ett lugnt klimat. Individen har utlämnat stora delar av sin livshistoria och det krävde av oss att vi skapade ett förtroende hos intervjupersonerna och lyssnade uppmärksamt. Vi gav också intervjupersonerna valmöjligheten att läsa igenom materialet innan det trycks, för att på så sätt få möjlighet att påverka vad som finns med i undersökningen. Redan vid transkriberingen plockades namn och andra kännetecken bort. Tystnadsplikten uppehölls genom att vi inte offentliggjorde vad intervjupersonerna sagt. Vi informerade också om tystnadsplikten innan intervjun startade. Innan intervjuerna informerade vi också om att det var frivilligt att ställa upp och att det var frivilligt att svara på frågorna. Vi klargjorde för intervjupersonerna att materialet endast kommer att användas till undersökningen. Avsikten är därför att förstöra allt inspelat material när undersökningen är slutförd.

4. Analys

Analysen börjar med en presentation av intervjupersonerna. Vi har gjort analysen genom att analysera de livsformer intervjupersonerna lever, varför individen har valt att ha friår och vad de använder friåret till. Analysen presenteras i olika anledningar till att ha friår. Anledningarna är att *starta eget, utbildning* under friåret, *rekreation*, och att *kunna förena arbete och familj*. Analysen avslutas med en summering.

Intervjupersonerna

För att på ett tydligt sätt påvisa vilka kopplingar det finns mellan anledningen att ha friår och livsformen de lever kommer vi beskriva varje intervjuperson var för sig. De allra flesta av intervjupersonerna lever en blandform. Det kan finnas blandningar mellan olika arbetsformer eller olika kärleksformer, eller blandning mellan arbetsform och kärleksform. Att individer kan leva blandformer har sin förklaring i att livsformerna i sig är sociala strukturer och inte enskilda människors liv. Det medför att människor mycket väl kan leva blandformer av olika livsformer (Jakobsen och Karlsson, 1993:164). Vi kan se att alla våra kvinnliga intervjupersoner lever en blandning mellan olika livsformer, eftersom de alla har ansvar över hem och familj och samtidigt har ett arbete. Flera av intervjupersonerna blandar också olika arbetsformer. Intervjupersonernas blandning av livsformer kan uppkomma i den sega process de genomgår för att byta livsform. Individer kan röra sig ut ur och in i olika livsformer, det är en naturlig del i vårt samhälle. Det medför konsekvenser för individen att byta livsform, det är inte en villkorlös process utan påverkar individen i allra högsta grad (Jakobsen, 1999:56).

Egon

Egon är 27 år och bor själv i en lägenhet i en mellanstor stad. Egon har kört lastbil på sitt arbete innan friåret. Arbetet är enformigt och han tyckte inte att han kunde utvecklas i den utsträckning han vill. Under friåret har han därför valt att starta upp ett företag och målsättningen är att inte gå tillbaka till sitt gamla arbete. Egon motiveras av att arbeta för sig själv och av det större ansvar som han tar i sitt företag. Förändringar och ansvar finner han utvecklande. Efter det att Egon startade sitt företag har fritiden försvunnit, arbetet och fritid går ihop. Idag lever Egon självständighetens livsform, men vi kan se en blandning med arbetarlivsformen. Egon uppskattar att vara egen och de ständiga förändringar som det ökade ansvaret över företaget ger. Det är karakteristiskt för självständighetens livsform. Egon belyser det genom att säga:

...man jobbar ju åt sig själv så bara det är ju bättre och sen är det ju så mycket förändringar hela tiden, det blir ju aldrig det rutinmässiga...

Innan friåret befann sig Egon på arbetsmarknaden och då levde han en arbetarlivsform, som kännetecknas av att arbetet är medlet för att nå målet på fritiden. Egons arbete var sådant att han arbetade mycket under perioder för att sedan ha flera fridagar i rad, det uppskattade han, eftersom de gav mycket ledig tid (Jakobsen och Karlsson, 1993:124, 139). Att byta livsform är en mycket seg process och pågår under en lång tid, en process som fortfarande är aktiv i Egons liv. Processen är aktiv på så sätt att Egon till viss del har svårt att acceptera övergången från att ha en stor fritid till som idag, då arbetet och fritiden flyter samman (Jakobsen, 1999:26).

August

August är 25 år och bor själv i en lägenhet i en mellanstor stad. Innan friåret arbetade August på en myndighet och det har han gjort i sex år. August arbetade mycket och planerade i stort sitt eget arbete. Han motiverades av att göra ett bra arbete, eftersom det ledde till feedback och en personlig utveckling. Augusts liv präglades av arbetet, men på den fritiden han hade tränade han och umgicks med sina vänner. August såg sitt dåvarande arbete som något tillfälligt, för vilja att utvecklas och komma vidare har alltid funnits i Augusts liv. Utbildning är en självklarhet för honom.

Under friåret utbildar sig August och räknar med att studera i flera år och på det sättet få ett annat arbete i framtiden. Utbildning anser han är ett sätt att trygga sin framtid. August lever karriärenslivsform, specifikt för karriärenslivsform är att ständigt kunna se en utveckling på arbetet. Arbetet har tagit en stor del av August tid och det är det kärnfulla i karriärenslivsform, att se sitt arbete som målet och använda fritiden som medel för att nå dit. Den ständiga utvecklingen i karriärenslivsform innebär ofta att individen byter arbetsuppgifter eller i vissa fall arbetsplats (Jakobsen, 1999:179f). August kände att en utveckling på sin arbetsplats inte var möjlig, därför valde han att fortsätta sin karriär och börja studera. August säger det så här:

...så jag ville inte hålla på med det hela tiden, jag kunde inte utvecklas så värst mycket på det jobbet.

Under friåret kan vi se tecken på karriärenslivsform genom de studier som August bedriver för att utvecklas. August uppskattar inte den extra fritid som studerandet har gett, istället upplever han en frustration att inte studietakten är så hög som han förväntat sig. Han var beredd att lägga större energi på sina studier och på det sättet utvecklas och nå målet snabbt. Han ser på fritiden som ett medel för att nå målet (Jakobsen, 1999:179f). August lever tydligt karriärenslivsform, men hans liv har även influerats av arbetarlivsformen. Det syns genom hur han tidigare sett på sin arbetstid och i vissa fall sin fritid. Att arbeta mycket för att senare kunna ta ledigt under längre tid utan att förlora på det ekonomiskt, har varit betydelsefullt för August under sin tid på arbetet. Det kan ses som tecken på arbetarlivsformen, eftersom målet på fritiden uppfylls genom medel som arbetet ger (Jakobsen och Karlsson, 1993:139).

Bengt

Bengt är gift sedan många år tillbaka och har två barn och flera barnbarn. Bengt är 61 år och bor i en villa i ett samhälle. Att motionera har alltid varit viktigt för Bengt. Han har arbetat på samma arbetsplats i snart 40 år. Där han har arbetat sig uppåt och har idag en ledande position med stort ansvar över personal, kunder och ekonomi. Arbetet har gett Bengt möjlighet att utvecklas på en rad områden i och med den ständiga förflyttningen uppåt i karriären. Att byta arbetsuppgifter för att komma vidare och utvecklas uppskattar Bengt. Han har ofta känt sig stressad och har under senare tid varit nära att "gå i väggen". Han upplever det ofta som att han stressar på sig själv när det är mycket att göra och det resulterar ofta i långa arbetsdagar. Att stressa upp sig själv menar han är en följd av att han är en aktiv person som inte tycker om att sitta still. Bengt beskriver det själv som att han inte kan låta bli att hoppa in där det behövs, även om det inte är hans arbetsuppgifter, för han vill ha saker och ting gjorda. Är det mycket att göra jagar han upp sig själv och det gör att stressen ökar. Den höga arbetsbelastningen och det stora påfrestade ansvaret har gjort att han kände att friåret var en nödvändighet. Annars hade pressen på arbetet lett till sjukskrivning. Under friåret är Bengt mycket aktiv och hjälper gärna släkt och vänner med allt han kan. Bengt beskriver friåret så här:

...det skulle bli skönt att få göra det man tycker om liksom. Inte behöva ha det ansvaret man hade. För jag kände nog att jag var på väg att "gå i väggen", för jag tänkte den sista veckan hur ska jag klara den.

Efter friåret ska Bengt gå tillbaka till samma arbetsplats, men han har fått möjlighet att byta arbetsuppgifter för att minska den stress som råder, men samtidigt utvecklas i sitt arbete. Bengt beskriver det som ett lättare arbete där tempot är lugnare och det leder till en minskad stress som är bra för hans hälsa. Samtidigt ska Bengt ha nya arbetsuppgifter som han ser fram emot att få arbeta med.

Bengt lever karriärenslivsform som enda livsform och är på det sättet unik i vår undersökning. Karriärenslivsform syns i Bengts liv genom att han har en överordnad position med stort ansvar och anser att utveckling är en nödvändighet. Sättet som Bengt lever har medfört stor stress för honom som individ, särskilt genom det stora ansvar han tagit på sig på arbete och att han sett sin begränsade fritid som ett sätt att nå målet på arbetet (Jakobsen 1999:179f).

Disa

Disa bor på landet och är 52 år. Hon och hennes man har tre barn och barnbarn. Disa har arbetat som lärare i över 30 år. Under senare år har hon känt sig stressad på arbetet och upplever det som att hennes hälsa försämrats. Disa har ett stort ansvar för barnen i skolan och gentemot föräldrarna till barnen. Det gör att hon har svårt att koppla bort arbetet på fritiden, eftersom problem från skolan följer med henne hem och föräldrar ringer på hennes fritid. Stressande är också att Disa känner ett dåligt samvete, eftersom hon upplever att hon inte hinner med alla barn. Under största delarna av sitt arbetsliv har hon arbetat deltid, det för att hinna med att ta hand om sina egna barn och under senare år sina föräldrar. På fritiden tycker Disa om att motionera och hon är engagerad i föreningslivet. Disas anledning till att ha friår är att få möjlighet att vila upp sig och ladda batterierna. Under friåret har Disa en tydlig plan vad hon skall göra varje vecka I planen ingår bland annat tid för de i sin omgivning. Disa har även valt att studera under friåret. Det leder till utvecklingsmöjligheter i arbetet. Utbildning och kunskap är viktigt för Disa och ger möjligheter för personlig utveckling.

Disa lever en blandform, som gör att det är svårt att se vilka livsformer hon lever. En av livsformerna som går att se är karriärenslivsform. Det stora självpåtagna ansvaret i sitt arbete, tillsammans med att fritiden är ett medel för att nå målet på arbetet, är tecken på karriärenslivsform. Disa tar med arbete och problem hem från arbetet och ägnar sin fritid åt det, det är också drag av karriärenslivsform. Till det kan också läggas vikten av att ha kunskap att sälja och att ständigt vilja utvecklas i sitt arbete (Jakobsen 1999:179f). Att Disa använder sin fritid till sitt arbete beskriver hon så här:

Ja ansvar känner jag, det här med att man jobbar med levande material /.../ och barna följer ju med hem /.../ man tänker på dom. I det här jobbet så händer det ju att man får samtal på sin fritid vilket gör ju att man sätter igång den här tankeprocessen igen...

Blandat med karriärenslivsform lever Disa en tydlig husmorslivsform. Att hon lever en kärleksform innebär att hon genom sin omsorg och genom sin livs- och kärlekskraft bekräftar sin omgivning. Den viktigaste uppgiften blir då att ta hand om hem och familj på bästa sätt och att ha sina medel i familjen och hemmet (Jakobsen och Karlsson, 1993:93f) Att det är svårt att se vilken livsform som Disa lever kan bero på att Disas barn har flyttat hemifrån och

mindre av hennes tid läggs i hemmet. En annan orsak kan vara att Disa genomgår en seg process från en livsform till en annan som gör det svårt att se vilken livsform hon lever.

Efter friåret skall Disa byta arbetsuppgifter, det ser hon fram emot och bytet medför att hon kan utvecklas i karriären. Disas byte av arbetsuppgifter är ett typiskt drag för karriärenslivsform, att byta arbete eller arbetsuppgifter för att på så sätt utvecklas i sitt arbete, som person eller i hierarkin på arbetsplatsen (Jakobsen 1999:179f).

Fanny

Fanny är 41 år, hon och hennes make har tre barn i skolåldern. Fanny bor på landet. Fanny är mycket aktiv och driver tillsammans med sin man ett företag på fritiden. I företaget har mannen huvudansvaret och Fanny är delaktig i den mån hon har tid. Hon är förskolelärare och har arbetat som det i över 15 år. Hon har under hela tiden varit på samma arbetsplats. Arbetet kan ibland kännas stressigt och det är ett stressigt klimat. Fannys arbete innebär fasta arbetstider efter ett schema. Arbetet medför ett ansvar, främst över de barn hon tar hand om. Hon delar det ansvaret med sina kolleger. Fanny har arbetat deltid sedan hennes barn föddes, det för att hinna ta hand om familjen och företaget. Familjen är mycket aktiv på sin fritid och Fanny är engagerad i föreningslivet. Att ta hand om hem och familj är i stort Fannys ansvar och det tar mycket av hennes tid utanför arbetet. Hur stor del av ansvaret i hushållet hon tar själv beror på hur mycket tid hennes man måste lägga ner i det egna företaget. Hon beskriver det som att när det råder högsäsong i företaget blir hon ofta tvungen att ta större ansvar själv i hushållet. När det är lugnare perioder delar de mer, men Fanny menar att hon har huvudansvaret. Under de senaste åren har Fanny levt ett hektiskt liv och friåret är därför en möjlighet att hinna med sådant som hon inte hunnit med innan. En möjlighet som Fanny fått genom friåret är att hon fått tid att studera och på det sättet utveckla sig i sitt arbete och få nya kunskaper. Fanny menar att syftet med friåret är:

...en chans att andas ut helt enkelt och så komma ikapp sig själv och få lite eftertanke /.../ hinna se sina barn lite mer va ett stort syfte /.../ det rullar ju bara på.

Fanny lever en blandform, av livsformer, där medhjälperskans livsform är den tydligaste. Att hon lever medhjälperskans livsform kan ses på att hennes liv kretsar kring familjen och företaget, där hon hjälper till när det behövs och hon har tid. För medhjälperskan är det viktigaste i livet att kunna kombinera familj, hem och företag på bästa sätt (Bergqvist, 2004:44, 110). Fanny lever en blandning av medhjälperskans livsform tillsammans med arbetarlivsformen och spår av karriärenslivsform. Arbetarlivsformen kan syns genom att Fanny har fasta arbetstider och starka rutiner över sin arbetsdag. Fanny är mån om att utvecklas och gör det bland annat genom att studera under sitt friår, det tyder på karriärenslivsform (Jakobsen och Karlsson, 1993:180).

Under friåret har Fanny fått möjligheten att söka ett nytt arbete närmare hemmet. Fanny kommer efter friåret att byta arbetsplats. När hon byter arbetet blir restiderna kortare och på det sättet kan Fanny ägna mer tid åt hem och familj. Medhjälperskans livsform får på så sätt större utrymme i Fannys liv och det blir lättare att kombinera hem, familj och företag.

Carola

Carola är gift och hon har tre barn, ett av barnen bor hemma. Carola är 46 år. Hon bor i ett bostadsområde i en mellanstor stad. Hon har arbetat inom vården i 18 år och under de fyra senaste åren på samma arbetsplats. Carolas arbetsdag är mycket inrutad och det är ständigt full fart. Hon arbetar heltid och upplever att det blir långa dagar. Hennes make har nyligen startat ett företag, vilket påverkar Carola och hennes familj. På fritiden ägnar Carola mycket tid åt familjens husdjur. Carola har friår därför att hon ville få tid för sig själv och sin familj. Friåret ser Carola som en förmån och hon uppskattar verkligen att kunna vara hemma och bara vara. Hon menar att det är gott att vara hemma och vara frisk och på så sätt vara fri. Carola säger:

...jag har bestämt mig för att inte ha sådär inrutat då och ha nått varje dag, utan att jag får känna att det är skönt och lugnt och gott. /.../ njuta av att kunna bara ja bara liksom må gott, vara fri.

Carola lever en blandform mellan husmorslivsformen och arbetarlivsformen. Det syns i att Carola lägger stor vikt vid hem och familj. Hon har svårt att se gränser mellan arbete och fritid, som är tecken på husmorslivsformen. Det tillsammans med den vikten Carola lägger vid hem och familj, både mål och medel för sitt liv finns i hemmet, det tyder på att Carola lever husmorslivsformen. Samtidigt har Carola ett lönearbete med fasta arbetstider och rutiner vilket gör att hon lever arbetarlivsformen (Jakobsen och Karlsson, 1993:139, 143). Carolas man driver som sagt ett företag och det kan tänka sig att det påverkar Carola i framtiden, genom att hon blir mer och mer delaktig i företaget. Under friåret har hon gått en kurs för att kunna använda kunskaperna i mannens företag i framtiden. På så sätt tror vi att hon delvis i framtiden kan komma att leva medhjälperskans livsform (Bergqvist, 2004:44, 110).

Anledningar till friår

Vi har använt oss av teorin livsformsanalys för att förstå vad intervjupersonerna anser är ”det goda livet” för dem. Främst har vi tittat på intervjupersonernas tydligaste livsform och hur anledningar till friåret kan kopplas samman med livsformerna. Gemensamt för alla intervjupersonerna är att de ser friåret som en möjlighet till personlig utveckling eller kompetensutveckling (Förordningen 2001:1300). Lindqvist (2004) har undersökt anledningar till friår och kommit fram till att friåret vanligen används till rekreation, utbildning eller uppstartande av eget företag. Alla intervjupersoner har på något sätt passat in i den beskrivningen. Vi har kunnat se att alla intervjupersoner har en eller annan anledning till att ha friår. Anledningen är högst personlig och kanske inte ens klar för individen själv, men friåret innebär en förändring i den friårslediges liv. Den förändringen kommer ur ett behov som individen har, ett behov av att göra något annat, få en paus eller komma bort ett tag. Vi har däremot sett fler anledningar till friår, men främst har vi funnit fyra huvudanledningar till varför de vi intervjuat ansökt om friår. De olika anledningarna är att ha friår för att *starta eget*. Den andra anledningen till friår är att använda det till att *utbilda sig*. En annan anledning är att använda friåret till *rekreation*. Rekreationen är till för sin egen hälsas skull och för att få mer tid för sig själv. Den sista anledningen är att kunna *föreina arbete och familj* och under friåret kunna prioritera hem och familj. De anledningar vi har sett kan också kopplas samman med de motiv till friår som Melin (2006) presenterar under rubrikerna, jag vill göra mycket annat, jag var utled på arbetsuppgifter, jag kände mig trött, jag vill tänka igenom mitt liv, på grund av konflikter och ”otrivsel” med arbetssituation. Att starta eget eller studera under friåret kan komma ur flera olika motiv, vi ser att det främst kommer ur att vilja göra mycket annat och att vara utled på sina arbetsuppgifter. Kopplingen mellan att ha friår för rekreation kommer främst ur motivet

att vara sliten och trött av sitt arbete. Att vilja ha mer tid för sin familj och därför ha friår kan komma ur flera av Melins motiv till friår och kan på så sätt vara både klara motiv, men också en blandning av olika.

Att bli egen

Att använda friåret till att starta eget företag, är en valmöjlighet för den som har friår. Friåret kan ses som ett starta-eget-bidrag. Det är ett sätt att kunna satsa allt på företaget samtidigt som det finns en ekonomisk trygghet. Friåret ger på det sättet möjlighet för individen att utvecklas. Friåret ger en chans att komma ifrån det gamla arbetet och göra något nytt. Under friåret finns möjligheten att starta eget företag och samtidigt få ha en inkomst från företaget (Lindqvist, 2004). Individen kan på så sätt driva eget företag och på det sättet trygga sin försörjning på annat sätt än tidigare. Att starta ett företag och genom det satsa på en idé, kanske förverkliga en dröm eller satsa på sin hobby är en möjlighet som friåret ger. För individen kan det också vara viktigt att få syssla med något för sin egen vining eller bort från ett arbete som på något sätt missgynnar individen och dennes utveckling. I en undersökning som har gjorts av institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering (IFAU) 2005 beskrivs det att varannan som startar eget företag under friåret hade även gjort det utan friår.

Egon vill bli egen

En av våra intervjupersoner vill använda sitt friår till att starta ett företag och det är Egon. Han vill starta företag för att kunna komma ifrån sitt gamla arbete. Egons motiv till att ha friår kommer ur den leda han känner inför sina arbetsuppgifter. Fördelen han ser med det egna företaget är att han arbetar för sig själv och kan styra hur mycket han arbetar. Egon menar att arbetar han mycket så tjänar han på det själv. Han anser att på många arbetsplatser är det så att de anställda arbetar mycket, men inte får något för det. På sin höjd får de en klapp på axeln. I ett eget företag tror Egon att om han arbetar mycket så ger det ett större resultat, han tjänar själv på det. Det egna företaget kräver att han arbetar mycket, det innebär att arbetet och fritiden flyter samman. Egons målsättning är att kunna leva på företaget i framtiden. Egon lever självständighetens livsform, det innebär att han kontrollera sin egen arbetskraft och sina produktionsmedel (Bergqvist, 2004:21). Egons målsättning är att vara självständig och allt annat i livet är ett sätt att nå dit. På så sätt har han ingen fritid, all hans tid lägger han på företaget och det för att han skall kunna behålla sin självständighet (Jakobsen och Karlsson, 1993:124). Som Egon säger: "...det är dygnet runt så att säga, det är ingen fritid på så sätt." Friåret har gett Egon möjligheten att leva självständighetens livsform och att i framtiden helt kunna styra sitt eget liv. För Egon är självständigheten "det goda livet". Egon uttrycker detta på följande sätt:

...för att göra nått nytt, komma ifrån där man håller på med som man börjar tröttna på och *jobba åt sig själv*.

Vi kan tänka oss att individen som lever självständighetens livsform använder friåret för att starta eget företag. Vi ser tydlig koppling mellan självständighetens livsform och ha anledning att starta eget företag för att ha friår.

Att studera

En anledning till att ha friår är att utbilda sig. Friåret ger en möjlighet att utbilda sig och på det sättet bli mer attraktiv på arbetsmarknaden i framtiden (Lindqvist, 2004). Utbildning ger också möjlighet till personlig utveckling för individen. Samtidigt som en kompetensutvecklig

möjliggörs (Förordningen 2001:1300). Utbildning är ett sätt att få nya kunskaper som kan leda till att individen får chans att byta arbete eller arbetsuppgifter. Skälet till att studera under friåret kan vara både för att utvecklas i yrkes- och privatlivet. Utbildningen kan ske på olika nivåer, även om högskole- och universitetsutbildningar är vanligast. Oberoende av utbildningsnivå har de allra flesta som utbildar sig målsättningen att använda utbildningen i sitt framtida yrke. De som använder friåret till utbildning är i huvudsak yngre (under 40 år), det beror troligtvis på att de i större utsträckning har en drivkraft för att vidareutbilda sig än de äldre (Melin, 2006).

August vill komma vidare

Vårt exempel på att ha friår för att kunna studera är August. Hans motiv till att studera är för att August vill mycket mer som inte det nuvarande arbetet ger möjlighet till. Han räknar med att utbildningen i framtiden skall ge honom ett nytt yrke och arbete. Det hänger samman med att August är ung, eftersom de yngre ofta har större drivkraft att studera till skillnad från de äldre. För August är det viktigt att kunna utvecklas, hans nuvarande arbete uppfyller inte dessa krav. August sätter sitt arbete i första rummet och har arbetat mycket. Motivationen till att arbeta mycket är att hela tiden utvecklas. August uppskattar inte mycket fritid då han liknar det vid en dötid. August lever till stor del karriärenslivsform. Han väljer att utbilda sig för att i framtiden i större utsträckning kunna sälja sin kunskap och kompetens. Det är ett steg för kunna klättra på karriärstegen, det är tecken på karriärenslivsform. För att August skall kunna utvecklas krävs det att han byter arbetsplats, det är också en del av karriärenslivsform. Andra tecken är också att han värdesätter att kunna reglera sin arbetstid själv och kunna arbeta mycket när det passar honom. Fritiden använder August för att skaffa medel för att nå målet på arbetet (Jakobsen, 1999:179f). Eller som August beskriver fritiden när han arbetade:

...en vanlig arbetsdag var det *jobbet och sen* tränade jag en del /.../
fritiden var väl mest på helgerna...

Att sälja sin kompetens kännetecknar en person som lever karriärenslivsform. ”Det goda livet” för de som lever karriärenslivsform är att ständigt utveckla sig på sitt arbete. Friåret ger den möjligheten att utveckla sin karriär och kunna leva karriärenslivsform (Jakobsen, 1999:179f). Det finns på så sätt en koppling mellan att ha friår för utbildning och att leva karriärenslivsform.

Att slippa stressen

I dagens samhälle kan tempot på arbetet vara högre än någonsin och kraven kan tyckas öka för varje dag, det gör att allt fler drabbas av stressrelaterade sjukdomar. En anledning till att ha friår är att individen behöver rekreation för sin egen hälsas skull. De flesta friårslediga väljer att använda friåret till rekreation eller icke arbetsrelaterade aktiviteter. Rekreation kan vara en rad aktiviteter som bidrar till större välbefinnande. Det kan vara resor, ideell verksamhet och avkopplande aktiviteter, allt som bidrar till en bättre hälsa. De friårslediga är inte som grupp mer sjukskrivna än andra. På så sätt kan vi inte säga att friåret är en ”istället för” sjukskrivning i allmänhet, utan mer av en möjlighet att söka nya vägar i livet (Melin, 2006). Undersökningar gjorda av IFAU 2005 menar att fyra procent av de friårslediga antagligen skulle vara sjukskrivna minst hälften av ledigheten om de varit kvar i arbete. Vi kan se att friår kan komplettera sjukskrivning i de fall där individen inte ännu är sjuk. Friåret kan för någon som upplever en allt för hög belastning på arbetet vara en möjlighet att påverka sitt liv och på så sätt inte bli sjukskriven. Intervjupersonerna ser en fördel med att friåret till skillnad från sjukskrivning är ofta under en bestämd längre tidsperiod. Att använda friåret till

rekreation är ett sätt att minska negativ stress och på så sätt få en bättre hälsa (Hedborg och Meidner, 1986:41f). Det är något vi också kunnat se i intervjuerna, några av våra intervju-personer beskriver att ett stressigt arbete har lett till en negativ påverkan på hälsan. Intervju-personerna har känt ett stort ansvar på arbetet och arbetet är en viktig del av deras liv. Friåret har då varit en möjlighet att hinna ikapp och på det sättet inte bli sjukskriven. De beskriver att under ett år slippa ansvar och stress som arbetet ger, på så sätt kan individen vila upp sig och ladda upp för fortsatt deltagande i arbetslivet.

Bengt är trött

Flera av intervju-personerna använde friåret för att rekreera sig. Bengt är en av dem, han har tagit friår för att vila upp sig efter att ha deltagit i arbetsliv under lång tid. Rekreationen har gjort att Bengts hälsa blivit bättre på fler sätt. Minskad stress har lett till en ökad hälsa. Vi kan också se andra effekter för hälsan genom att friåret ger större möjlighet för motion. För Bengt är det av stort värde att kunna röra på sig och han menar att det gjort hans hälsa bättre. Att motionera är ett sätt att varva ner och på så sätt bli fri från den stress han känt på arbetet. Bengt har under sin tid på arbetet klättrat i karriären och innehar idag en ledande roll. Han har utvecklats med tiden bland annat genom internutbildningar och han är stolt över att ha avancerat i organisationen. Att utvecklas genom att byta arbetsuppgifter har varit värdefullt för Bengt. Hans arbetsledande position innebär att han har underställda och han fördelar arbetsuppgifter till dem. Arbetsledarrollen medför också ett stort ansvar när det gäller budget, personal och kunder. Andra åtagande som Bengt har är att representera företaget. Bengt lever karriärenslivsform och därför är det viktigt för honom att det finns en karriärstege där han arbetar. Bengt innehar en överordnad position och har underställda som han leder, det är också tecken på karriärenslivsform. Andra tecken är att Bengt har bytt arbetsuppgifter för att utvecklas och han har ett stort ansvar på arbetet. Han använder både arbetstid och fritid till att representera företaget. För Bengt är "det goda livet" att ständigt utvecklas i och genom sitt arbete (Jakobsen, 1999:179f). Allt arbete har gjort att Bengt känt sig sliten, att ha stort ansvar och samtidigt vilja utvecklas i sitt arbete har lett till en stor stress. Bengts karriär och livsform har på så sätt skapat den stress som gör att Bengt idag har friår.

Disa är också trött

Disa har friår för att hinna med sig själv. Hälsan har blivit bättre under friåret och Disa har fått möjlighet att vila ut. Det har gjort att stressrelaterade symptom har avtagit. Stressen visade sig tidigare främst i sömnproblem. Disa beskriver att sömnen idag har blivit betydligt bättre. På arbetet har Disa ett stort ansvar. Hon har varierande arbetstider och Disa arbetar så länge på dagen som arbetet kräver. Hon tycker kunskap och utbildning är viktigt. Disa får ofta använda sin lediga tid till att förbereda och reflektera över sitt arbete. Disa lever till viss del karriärenslivsform vilket kan synas bland annat i att hon uppskattar ansvaret som ligger i arbetet och är inte rädd för att ta mer ansvar. Karriärenslivsform syns också i att hon säljer sin kunskap och kompetens. Disa tycker det är viktigt att ständigt utvecklas. Andra tecken är att Disa själv reglerar sin arbetstid i den mån det går. Som hon själv säger:

...då går man hem när man är klar ibland kanske klockan är 16
ibland 16:30, ibland är den 17, den kan vara framåt 18 också och
ibland kan den vara nått tidigare än 16.

Disa använder sin fritid för att nå målet på arbetet. Det genom att ta med sig arbete hem eller att använda fritiden till att vila upp sig, för att orka arbeta (Jakobsen, 1999:179f). Ansvaret och stressen på arbetet har gjort att Disa blivit trött och friåret är ett sätt att slippa stressen.

Att ha friår för att slippa stressen från arbetet och få tid till rekreation kan kopplas samman med karriärenslivsform. Exempel på det är Bengt och Disa som lever karriärenslivsform och har friår för att rekreera sig.

Att förena arbete och familj

En anledning till att ha friår är för att ta hand om sin familj och få mer tid för sig själv. Friåret ger möjlighet till att få mer tid för annat utanför sitt arbete. Vi ser att flera av de kvinnliga intervjupersonerna använder friåret till sin familj och ser det som en möjlighet att återhämta sig. Samtidigt som de får mer tid för sig själva. Kvinnorna som tar friår bekräftar på det sättet sin omgivning, sin familj. Kvinnor investerar livs- och kärlekskraft på sin familj för att bekräfta dem. Friåret ger därför möjlighet för kvinnor att ta större hänsyn till den kärleksform de lever (Jakobsen och Karlsson, 1993:91f).

De kvinnliga intervjupersonerna lever blandformer och det har gjort det svårt för oss att se vilken livsform de lever. Intervjupersonerna är alla dubbelarbetande, har ansvar för hem och familj samtidigt som de har ett arbete som kräver engagemang. De lever en blandform av minst en arbetsform och en kärleksform. Vi ser att det påverkar de kvinnliga intervjupersonerna och gör att de hamnar i en intressekonflikt mellan arbete och familj (Bergqvist, 2004:38f). Blandform och dubbelarbete gör att många kvinnor känner sig splittrade och stressade inför de val de måste göra i vardagen. Svårigheten ligger många gånger inte i blandformen i sig utan där de krav som samhället ställer på kvinnor (Jakobsen 1999:105). Vi kan se att blandformerna och dubbelarbete påverkar de kvinnliga intervjupersonernas liv, de slits ofta mellan arbete, familj och att få tid för sig själva. Arbete och familj fyller olika behov hos individen och det bör komplettera varandra, i många situationer blir det dock svårt att förena dessa. Särskilt för de kvinnor som har förväntningar på sig att lösa de dagliga problem som finns i familjen, samtidigt som det sköter ett arbete. Förväntningarna som finns på kvinnor och som gör att pressen på dem kan bli för stor, kommer ur de traditionella förväntningar som samhället har på kvinnan. Friåret ger på så sätt möjligheten för kvinnan att förbättra sina relationer till närstående (Melin, 2006). Två av våra intervjupersoner är exempel på det.

Fanny vill ha mer tid för sin familj

Fanny vill använda sitt friår till att hinna med familjen, företaget och sig själv. Friåret har gett Fanny möjlighet att vara mera hemma hos sina barn, ta hand om sig själv, genom att motionera och få mer tid för att vårda sina relationer. Ett exempel på det från intervjun är:

...känt att man hinner pratat lite mer med dom i telefon, mina föräldrar och syskon /.../ man har ju man känner ju alltid man försummar dom när man har så stressigt jämt...

Tiden som friåret ger gör att Fanny och hennes man får mer tid för varandra, något som hon menar förbättrar relationen. Fannys fritid och arbete i det egna företaget flyter samman och den mesta av tiden går åt till familjen och till att driva företaget. Att företaget och familjen fungerar tillsammans är viktigt för Fanny. Under friåret har hon haft mer tid för sina barn och haft möjlighet att arbeta mer i företaget. Fanny lever delvis medhjälperskans livsform. Det innebär att Fanny hjälper till att driva företaget främst genom att ta ett stort ansvar för familj och hem. Fanny kan hoppa in där det behövs i företaget och utgör på det sättet en flexibel arbetskraft. Målet för medhjälperskan är ett mål som gynnar de mål som den som lever självständighetens livsform har (Bergqvist, 2004:44, 110). Det medför att Fanny påverkas av

de mål som hennes make har för sitt liv och tillsammans gör de att de inte har någon direkt fritid utan det mesta av deras tid går åt till att ta hand om företaget och familjen (Jakobsen och Karlsson, 1993:124).

Carola vill ha mer tid för sig själv

Carola har friår för att hinna med sig själv och sin familj. Det värdefulla för Carola med friåret är att kunna styra sin vardag. Under friåret har hon chans att själv lägga upp sin dag och på så sätt få mer tid för sig själv. Det är Carola som tar största ansvaret i hushållet. Är hon hemma är det hon som sköter matlagningen. Carola menar att det är hon som sköter det som ska skötas inne i huset, medan hennes man tar hand om det som skall göras i trädgården. Hon använder mycket av sin lediga tid till att sköta hushållet så att familjen kan umgås när alla är lediga. Carola beskriver det så här:

...det som är bra om man jobbar helger är att man är ledig en dag i veckan. Det blir mest då som jag grejar, på helgerna när alla är hemma så blev det bara rörigt.

Carola tycker att friåret ger henne större möjligheter att göra familjen nöjd. Hon lever till viss del husmorslivsformen. Den kännetecknas av att Carola ser familjen och hemmet som både mål och medel för "det goda livet". Carolas dagar går i ett, det är svårt att se gränser mellan arbete och fritid och nytta och nöje är ofta detsamma. Carolas vardag går ut på att hem och familj sköts på bästa sätt (Jakobsen och Karlsson, 1993:143, 145).

Friåret ger möjlighet att hinna ikapp och prioritera sig själva och sin familj. I de kvinnliga livsformerna är "det goda livet" till störst del att ta hand om hem och familj. Kärleksformen får på så sätt ett större utrymme och kvinnorna kan leva ett mindre stressigt liv. På det sättet kan anledningen att ha friår för att ta hand om hem och familj kopplas samman med alla de kvinnliga livsformerna.

Summering

Vårt syfte med undersökningen har varit att ta reda på mer om anledningarna till att ha friår. Frågeställningen har varit: *Vilka kopplingar finns mellan anledning till att ha friår och livsformen individen lever?* Vår målsättning med analysen har varit att besvara frågan och därför har vi presenterat de olika anledningarna till att ha friår och kopplar samman de med livsformsteorin. De anledningarna till friår vi har funnit i vår undersökning är: att starta eget, utbildning, rekreation och att få tiden att räcka till för familjen och arbetet. Att ha friår för att kunna starta eget och på så sätt kunna leva självständighetens livsform, är en möjlighet som friåret ger. Ett annat sätt att utveckla sig under friåret är att använda det till utbildning. En utbildning som leder till ökade kunskaper som är viktiga för en person som lever karriärlivsform. Några intervjupersoner i vår undersökning har tagit friår för att kunna rekreera sig, eftersom de känt sig slitna och stressade av sitt arbete. De lever i stort karriärlivsform, det stora ansvaret och individens vilja att utvecklas har gjort att stressen har blivit för stor. Friåret gör att de kan ladda batterierna för att återvänd med nya krafter till arbetet. Några av våra intervjupersoner känner att de skulle vilja ha friår för att hinna med sin familj och sig själva. Vi har sett att kvinnorna lever flera livsformer, minst en arbetsform och en kärleksform. Idag dubbelarbetar många kvinnor och friåret är en chans att under en period kunna prioritera sin kärleksform. Vår sammanfattning av resultatet är att livsformerna till viss del kan kopplas samman med hur intervjupersonerna lever under sitt friår och av vilken anledning de har friår.

5. Diskussion

I diskussionen resonerar vi kring vårt syfte med undersökning, de olika tankar som kommit upp under processens gång och till slut förslag på områden som vi finner intressant att undersöka vidare.

Vårt syfte har varit att ta reda på anledningen till varför individen har friår och hur det kan kopplas till vilken livsform de lever. Det krävs inte en anledning för att bli beviljad ett friår, men alla våra intervjupersoner har haft en tydlig anledning till att de har friår. Vi anser att alla skäl till att vilja ha friår finns i de olika anledningar som vi presenterat i analysen. För enligt oss har alla en anledning till att ansöka om friår, även om anledningen ibland inte är uttalad eller ens känd för individen själv. Vi tror att individen måste ha en stor anledning för att ta steget att ansöka om friår, det krävs ett aktivt val av individen. Alla individer som ansöker om friår har sin unika bakgrund och på det sätt också en helt personlig anledning till att vilja ha friår. Det kan dock alla samlas under de huvudanledningar som vi har tagit upp i analysen. Alla anledningar är högst personliga och varje individ prioritera de som bäst passar dennes vardag och det liv individen lever. Alla livsformer är unika och inte personer utan strukturer. Varje livsform är viktig för att samhället skall fungera.

I intervjuerna har vi stött på ett intressant fenomen, då alla på ett eller annat sätt beskrivit att de upplevt att omgivningen krävt att de haft en uttalad mening med friåret. De har upplevt det som en befrielse och i vissa fall en nödvändighet att fylla sin vardag med legitima sysselsättningar för att omgivningen skall förstå deras val att ha friår. Vi har funnit att de flesta av intervjupersonerna försöker att fylla sin dag och ha rutiner för vardagen. Vår förklaring till det är tvådelad, den ena delen bygger på att kunna berätta för omgivningen vad ledigheten används till. Den allra starkaste anledningen till att ha en inrutad vardag är att känna en mening med friåret. Det är viktigt för många av våra intervjupersoner att det ska vara någon nytta med friåret och att de ska ha något att svara på frågorna: Vad ska du göra? Vad gör du? och Vad har du gjort? Strukturen av dagen ersätter den rutinmässiga dag som arbetet innebär. Det kan ha sin grund i att olika människor har olika behov att strukturera sitt liv, för att inte förlora kontrollen. Många människor har ett starkt behov av struktur som ger en trygghet och en mening med livet. Friåret hotar strukturen i och med den frihet det innebär. Vi tror därför att människor med strakt behov av strukturer skapar fasta rutiner, under friåret, för att behålla tryggheten. Fasta rutiner som annars finns i arbetet och som under friåret ersätts med en inrutad vardag. Tanken om behovet av struktur och den trygghet det ger kommer från Moxnes (2001:kap3).

Flera av våra intervjupersoner har valt att inte gå tillbaka till samma arbete eller arbetsuppgifter efter friåret. De poängterar att friåret ger dem möjlighet att ta steget att byta arbete eller arbetsuppgifter, eftersom de får en distans till arbetet och de arbetsuppgifter de har haft tidigare. Friåret ger på så sätt mer tid att tänka över sin situation och se nya lösningar, samtidigt som friåret kan användas till att söka nya arbeten. Individen ges på så sätt en chans att förändra sitt liv. Friåret kan innebära en paus som får individen att ta ett steg i en process mot ett byte av livsform. Bara friåret är en för kort tid för att byta livsform, eftersom det är en lång och seg process, men det kan vara en bit på väg, eller kanske det sista steget för att förändra sitt sätt att se på "det goda livet". Vi är dock lite frågande till att så många av våra intervjupersoner byter arbete på något sätt. Det torde inte vara så att en så stor andel av de friårslediga byter arbete i allmänhet. Till exempel genom undersökningar gjorda av Melin (2006), som visade att cirka 20 procent av de friårslediga byter arbetsuppgifter. Vårt sätt att göra urval kan ha gjort att vi kommit i kontakt med personer som i större utsträckning är

beredda att förändra sitt liv och samtidigt berätta för oss om det. Vi har upplevt att de allra flesta av intervjupersonerna har valt att ställa upp på intervjun, eftersom de vill förmedla något om friåret och sin situation. Framför allt vad friåret har gett dem för möjligheter att förändra sina liv.

Kvinnor i allmänhet och våra intervjupersoner i synnerhet slits mellan flera olika livsformer, det är svårt att förena arbete och familj. Att dubbelarbeta sliter på många och de leder till en stor stress i livet och i förlängningen till stressrelaterade sjukdomar. För våra intervjupersoner har friåret inneburit en chans att på ett bättre sätt förena sina livsformer, genom att dra ner på arbete och ägna mer tid åt hem och familj. De menar också att friåret ger dem mer tid för sig själv, något som har stor betydelse för individen och dennes välmående. Vi ser att de dubbelarbetande innan friåret har lagt all sin kraft på familjen och arbetet. Tiden för dem själv har varit ytterst begränsad. De har prioriterat arbete och familj före sin egen hälsa. När tiden för sig själv och när återhämtningen blir mycket begränsad, är det en fara för individen och kan leda till ohälsa. På så sätt är friåret ett sätt att få lite mer tid att sköta om sig själv. Samtidigt som familjen kan få mer omsorg och kvinnorna mår bättre.

Vi ser att en bättre hälsa hos den friårsledig är en av friårets största positiva effekter. Med bättre hälsa menar vi ökad fysiskt och psykiskt välmående tillsammans med större möjligheter till personlig utveckling. Hälsa är helt enkelt ett välbalanserat och meningsfullt liv. Vi kan se att de friårsledigas hälsa på olika sätt förbättrats. Förbättringar vi har kunnat se är att tiden för vila och återhämtning ger individen mer än bara en bättre fysiska hälsa. Under återhämtningen, friåret, får individen nya infallsvinklar på sitt liv och kan på så sätt förändra det som den inte har varit nöjd med och utveckla sig på en rad olika sätt. En av friårets huvudtankar är att individen skall utvecklas på ett eller annat sätt, en utveckling som vi ser hos alla de friårslediga vi har intervjuat. Utveckling är inte bara utbildning eller en stor förändring av livet, utan också tid att reflektera leder till en personlig utveckling som gör att individens hälsa förbättras. För att ha möjlighet att utvecklas krävs att den fysiska och psykiska hälsa är i balans. I dagens samhälle är den stress som råder både i arbetslivet, men också många gånger i utanför arbetslivet, så stor att den psykiska och fysiska hälsa påverkas i en negativ riktning. Friåret är ett sätt att reducera stressen, genom att ta bort de krav och den stress som är förknippade med arbetet.

Framtida forskning

Under arbetets gång har några nya tänkbara undersökningsområden kommit upp. De rör främst hur livet påverkas på olika sätt av livsformerna. Det vore intressant att intervjua partners till kvinnor som är friårslediga. För att se om deras liv påverkas när partnern har friår. Det kan tänkas vara så att hon är mer klassisk hemmafru än när hon arbetade. Det vore intressant att undersöka om det påverkar mannens liv och livsform. Vi tror att friåret kan medföra att hela familjen berörs av friåret och inte bara den som är ledig.

Ett annat område som också vore intressant att undersöka är blandformerna och dessa formers påverkan på individen. De slits ständigt mellan olika intressen och mål i livet, vi tror det kan medföra en stress. På så sätt kan vi tänka oss att de ha en större livsstress än de som lever renare livsformer. Att undersöka om de som lever en blandform oftare är sjukskrivna på grund av stressrelaterade sjukdomar. Idag lever många en blandform, så det vore intressant att se om det fanns en koppling mellan den ökade sjukskrivningen för stressrelaterande sjukdomar och de blandformer som många lever.

Referenser

Axelsson, Cecilia (2006-10-17): ”Tuffa tag skall skapa jobb – 21 länsarbetsnämnder läggs ner – plusjobb och friår försvinner.” *Svenska Dagbladet* s.6

Bergqvist, Tuula (2004): *Självständighetens livsform (er) och småföretagande – tillämpning och utveckling av realistisk livsformsanalys*. Karlstad: Karlstads universitet.

Bryman, Alan (2002): *Samhällsvetenskapliga metoder*. Oxford: Oxford University Press

”Från redaktionen” (1991): *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 2, s. 1

Fröberg, Daniella, Lindqvist, Linus, Larsson, Laura, Nordström Skans, Oskar, Ackum Agell, Susanne (2003): *Friåret ur ett arbetsmarknadsperspektiv – delrapport 1*. Rapport 2003:7 Uppsala: IFAU

Furåker, Bengt och Blomsterberg, Marianne, ”Arbetsmarknadspolitik” i Hansen, Lars H. och Orban, Pal (2002): *Arbetslivet*. Lund: Studentlitteratur

Förordning (2001:1300) om friåret.

Förordning om ändring i förordningen (2001:1300) om friåret. (2004:758)

Förordning om ändring i förordningen (2001:1300) om friåret. (2005:173)

Holmen, Idar Magne och Solvang, Bernt Krohn (1997): *Forskningsmetodik om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur

Hedborg, Anna och Meidner, Rudolf (1986): *Ett friår mitt i livet*. Eskilstuna: Tuna Tryck

Jakobsen, Liselotte (1999): *Livsform, kön och risk - en utveckling och tillämpning av realistisk livsformsanalys*. Lund: Arkiv förlag

Jakobsen, Liselotte och Karlsson, Jan Ch (1993): *Arbete och kärlek - en utveckling av livsformsanalys*. Lund: Studentlitteratur

Krage Jacobsen, Jan (1993): *Intervju: konsten att lyssna och fråga*. Lund: Studentlitteratur

Kvale, Steinar (1997): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur

Lindqvist, Linus (2004): *Deltagare och arbetsgivare i friårsförsöket – delrapport 2*. Rapport 2004:6 Uppsala: IFAU

Lindqvist, Linus, Larsson, Laura och Nordström Skans, Oskar (2005): *Friårets arbetsmarknadseffekter – delrapport 3*. Rapport 2005:10 Uppsala: IFAU

Melin, Bo (2006): *Friårsprojektet: upplevd livskvalitet, välbefinnande och hälsa hos friårslediga och deras vikarier*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet

Moxnes, Paul (2001): *Positiv ångest – hos individen, gruppen, organisationen. Ett organisationspsykologiskt perspektiv*. Falun: Natur och Kultur

Strauss, Anselm och Corbin, Juliet (1998): *Basics of qualitative research*. London: SAGE

Internetsidor

www1. http://mp.se/templates/Mct_78.aspx?avdnr=12173&number=60672&category=-1
2007-01-18

www2. <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=255098>
2006-10-25

Bilaga 1

Informationsbrev till intervjupersoner

Hej Friårsledige!

Vi är två studenter på Karlstads universitet som skall undersöka friåret. Därför skulle vi behöva just din hjälp. Undersökningen kommer att bestå av en intervju som rör frågor om ditt pågående friår och vad du har arbetat med innan. Intervjuerna kommer att ligga till grund för vår uppsats i ämnet arbetsvetenskap. Vi vore därför mycket tacksamma om du skulle kunna ställa upp på en intervju, självklart kommer inte ditt namn finnas med i uppsatsen, det kommer heller inte vara möjligt att se vem det är som sagt vad och du får också möjlighet att läsa uppsatsen innan den trycks. Vi har möjlighet att göra intervjun under slutet av oktober och november. Vi räknar med att intervjun tar ungefär en timma. Kan du tänka dig att delta i intervjun, så fyll i uppgifterna nedan och skicka till oss, så tar vi vidare kontakt.

När uppsatsen är färdig får du självklart ta del av resultatet.

Just din hjälp skulle möjliggöra vår uppsats!

Hoppas vi hörs snart!

Med vänliga hälsningar!

Karin Adolfsson och **Stina Albinsson**

Era kontaktuppgifter har vi fått från Försäkringskassan i Värmland, genom Lisbeth Eliasson.

Namn.....

Telefon.....

Ni kan även kontakta oss på telefon eller mail.

Karin Adolfsson, 054-83 09 41, 0702-31 48 45, kariadol01@student.kau.se

Stina Albinsson, 054-83 10 61, 0733-81 03 61, stinalbi01@student.kau.se

Bilaga 2

Intervjuguide

Hur påverkar friåret individens livsform?

Bakgrund

- Ålder
- Familj – barn/ålder, partner, gift/sambo/särbo
- Var bor du och hur bor du? – land/stad, bostadsområde
- Var kommer du från? – land, plats
- Friåret – när, hur länge, varför, vad tycker du om det
- Ditt arbete – arbetsplats, titel, bransch, sektor

Livshistoria

- Föräldrarna – arbete, arbetsfördelning i hemmet, förändringar
- Utbildning – skolor/på arbetsplatsen, inställningen till utbildningar, varför
- Arbetsliv – arbetsplatser, yrke, förändring, varför
- Partners arbete – förändringar – delaktighet i partners arbete – representation, medhjälp i företag
- Uppehåll från arbetet – föräldraledighet/arbetslöshet/tjänstledighet eller deltidsarbete m.m. Har du anpassat ditt arbete, din arbetstid för familjen?

Arbetet

- Beskriv en dag när du arbetar – deltid/heltid, arbetstider, raster, fritid, hushållsarbete, ansvar för barn, transport till arbetet
- Ansvar – formellt/informellt, position
- Upplevelse på arbetet - individens meningsfullhet, stress, trivsel
- Utvecklingsmöjligheter
- Vad ägnar du din lediga tid åt – aktiviteter, föreningsliv, kontakt med familj, släkt och vänner, hushållsarbete, hur mycket är du hemma, gäster eller själv går på besök, resor (arbete/fritid)
- Hur är hushållsarbetet fördelat? – tids åtgång, vem tar ansvar, tillsammans, när. Förändringar?

Friåret

- Förväntningar inför friåret ut – planen, vad ville du göra på ledigheten
- Beskriv en dag under friåret – fasta tider, ansvar över hem/barn, meningsfullheten, hur mycket tid på varje, förändring
- Kontakt med arbetsgivare/arbetsplats/kollegor – saknar du arbetet
- Ekonomiskt perspektiv – levnadstandad, ekonomiska påverkan
- Har omgivningen andra krav på dig under friåret – hushållsarbete, ta hand om barn/barnbarn, föreningslivet
- Hade du prioriterat det du gör under friåret även om du inte fått – studieledighet/sjukskrivning

Om start av eget företag/utbildning

- varför, mål, blev det som du tänkt dig.

Framtid

- Samma arbete efter friåret – känslan, motivationen

- Är du nöjd med ditt friår? Vad har skillnaden blivit?